

2

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI  
TƏHSİL NAZİRLİYİ**

**BAKI SLAVYAN UNİVERSİTETİ**

**AZƏRBAYCANŞÜNASLIQ  
TƏDRİS-MƏDƏNİYYƏT MƏRKƏZİ**

**Nazim Tapdıqoğlu (*Vəlişov*)**

**XOCALI SOYQIRIMI – İNSANLIQ  
ƏLEYHİNƏ OLAN CİNAYƏT**

№ 2010  
2510

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI  
TƏHSİL NAZİRLİYİ**

**BAKI SLAVYAN UNİVERSİTETİ**

**AZƏRBAYCANŞÜNASLIQ  
TƏDRİS-MƏDƏNİYYƏT MƏRKƏZİ**

97476

**Nazim Tapdıqoğlu (*Vəlişov*)**

A2f  
276926  
276925

**XOCALI SOYQIRIMI – İNSANLIQ  
ƏLEYHİNƏ OLAN CİNAYƏT**

M.F.Axundov adına  
Azərbaycan Milli  
Kitabxanası

ARXIV

**BAKI – 2010**

8412

T3 (2A)7

**Broşura Bakı Slavyan Universitetinin  
Azərbaycanşünaslıq tədris-mədəniyyət mərkəzində  
hazırlanmışdır**

**XOCALI SOYQIRIMI – İNSANLIQ ƏLEYHİNƏ  
OLAN CİNAYƏT**

**Tərtib edən:** **Nazim Tapdıqoğlu (Vəlişov)**  
Azərbaycanşünaslıq tədris-mədəniyyət  
mərkəzinin kiçik elmi işçisi

**Redaktor:** **Cəbi Bəhramov**  
AMEA A.A.Bakıxanov adına  
Tarix İnstitutunun elmi işlər üzrə  
direktor müavini, tarix üzrə fəlsəfə doktoru

**Rəyçi:** **Oqtay Əliyev**  
Bakı Slavyan Universitetinin  
kafedra müdiri, tarix elmləri doktoru

**XOCALI** – Azərbaycanda, qədim Qarabağda, keçmiş Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətində inzibati bir rayondur. O, şimaldan və şimal-şərqdən Kəlbəcər və Ağdam rayonları, cənubdan və cənub-şərqdən Şuşa və Xocavənd rayonları, qərbdən isə Laçın rayonu ilə həmsərhəddir. Onun ərazisi 926 kvadrat kilometr, əhalisinin sayı isə 21 000 nəfərdir. 1930-cu ildə yaranan bu rayonun əvvəlki adı **Xankəndi** (*Stepanakert*), sonralar isə **Əsgəran** (1978-1991-ci illər) olmuşdur. 26 noyabr 1991-ci il tarixdən rayonun adı **Xocalı** adlandırılmışdır.

Rayonun qərb sərhədi boyunca *Qarabağ silsiləsi* uzanır. Rayonun ən yüksək zirvələri 2843 metr hündürlüyü olan *Qızqala* və 2827 metr yüksəklikdə olan *Qırxqız* dağlarıdır. Xocalı rayonunun ərazisində Yura, Tabaşir, Antropogen çöküntüləri geniş yayılmışdır. Rayon ərazisi faydalı qazıntılarla (*gil, gillicə, çağıl, qum və s.*) zəngindir. Xocalı rayonunun tərkibinə *Xocalı şəhəri, Başkənd, Qaragav, Yaloba, Kərkicahan, Kosalar, Meşəli, Həsənbad, Cavadlar, Canhəsən, Cəmilli, Daşbulaq* kəndləri daxildir. Xocalı rayonu və şəhəri burada məskunlaşmış *xocalı* nəslinə mənsub olan ailələrin adı ilə əlaqədardır.

Başdan-başa tarixi memarlıq diyarı olan Xocalı rayonunun ərazisində miladdan öncə XIII-VII əsrlərə aid *Xocalı-Gədəbəy arxeoloji mədəniyyət abidələri*, yenə də təxminən həmin dövrə - son tunc və ilk dəmir dövrlərinə aid *Nekropol, Kurqan çölü*, eramızın IV-VI əsrlərinə aid çoxlu sayda *Alban kilsələri*, XIV əsrə aid *Hacı Əli günbəzi*, 1356-cı ildə inşa olunan *Dairəvi türbə*, XVIII əsrdə tikilmiş *Əsgəran qalası, qədim qəbiristanlıqlar* və s. abidələr qeydə alınmışdır. Ərazidəki qazıntılar nəticəsində aşkar edilən qədim kurqanlar, türbələr, qəbirlər, tökmə təpələr, abidələr bu yerlərin qədim insan məskənləri olduğunu sübut edir.

**Xocalı şəhəri** Xocalı rayonunda, Qarabağ silsiləsinin ətəyində, *Qarqar, İlis* (Hilis), *Xocalı* çaylarının qovuşduğu ərazidə, *Ağbulaq, Noraguh, Badara, Daşbulaq, Ballıca, Mehdikənd* (*Mehdibəyli*), *Naxçıvanlı* (*Naxçıvanik*) kəndləri əhatəsində, Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin mərkəzi olan *Xankəndi* şəhərindən 12 km şimal-şərqdə yerləşir. Bu yaşayış məntəqəsi əvvəllər *Stepanakert*, sonralar *Əsgəran* rayonunun tərkibində kənd olmuşdur. *Xocalı şəhəri* 1991-ci ildən Xocalı inzibati rayonunun mərkəzidir.

Tarixdən məlumdur ki, 1905-1907-ci və 1918-1920-ci illərdə də *Xocalı* yaşayış məntəqəsi ermənilər tərəfindən yandırılmışdır. Bundan sonra böyük nüfuz sahibi olan hörmətli Xocalı bəylərindən biri Səfiyar bəyin, eləcə də başqa nüfuzlu ağsaqqalların məsləhət və təklifləri ilə dağılmış Xocalının xarabalığı üzərində və onun yaxınlığında - Allahverdi bəyin tutbağı adlanan ərazinin cənub hissəsində təzədən yeni *Xocalı* yaşayış məntəqəsi salınmışdır.

**Xocalı qəsəbəsi** (*kəndi*) özü 3 hissəyə bölünür:

1) Xocalı çayının sol sahilində, İlis çayının Xocalı çayına qovuşduğu sahənin əmələ gətirdiyi üçbucaqda yerləşən **Köhnə Xocalı** (*bu ərazi sonralar Qarqar çayına qədər genişlənərək Xocalı şəhərinə çevrilmişdir*);

2) Xocalı çayının sağ sahilində Köhnə Xocalı kəndindən cənubda XX əsrin əvvəllərində müxtəlif ərazilərdən qovulub gələnlər tərəfindən salınan **Qaladərəsi Xocalısı**;

3) Xocalı və Qarqar çayları arasındakı köhnə poçt stansiyası ərazisində 1918-20-ci illərdə indiki Ermənistandan qovulmuş qaçqınlar tərəfindən salınmış **Qaçqınlar Xocalısı**;

Xocalının əhalisi 1991-ci il üçün artıq **7000** nəfərə yaxın idi. Onlar əsasən heyvandarlıq, üzümçülük, sənətkarlıq və ticarətlə məşğul olurdu. Şəhərdə 2 orta məktəb, mədəniyyət evi, 2 kitabxana, tibb məntəqəsi, poçt-rabitə şöbəsi, məişət xidməti müəssisəsi, xəstəxana, müxtəlif idarə və təşkilatlar, XIV əsrə aid türbə və s. vardı. Şəhərin ətrafında son tunc və ilk dəmir dövrlərinə

aid Nekropol, Kurqan çölü və s. adlı qiymətli tarixi abidələr aşkar olunmuşdur. Miladdan öncə XIII-VII əsrlərə aid **Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti** abidələri də *Xocalı şəhəri* yaxınlığındadır.

Xocalı şəhərini ermənilər **26 fevral 1992-ci il** tarixdə vəhşicəsinə yandırmışlar. Həmin gecə, saat **23** radələrində erməni cəlladları Xankəndində yerləşən, əslində Rusiyaya məxsus olan **4-cü** ordunun **23-cü** diviziyasının **366-cı** motoatıcı alayının (*bu alay 2 mart 1992-ci il tarixdə axşam radələrində vertolyotlarla Gürcüstanın Vaziani şəhərinə aparılmış, az sonra – 10 martda marşal Şapoşnikovun əmri ilə ləğv edilmişdir*), Ermənistan Respublikası Silahlı Qüvvələrinin təbəçiliyində olan silahlı qrupların, müxtəlif ölkələrdən gəlmiş müddü əsgərlərin, özünü *Artsax Xalq Ordusu* adlandıran Dağlıq Qarabağın erməni birləşmələrinin yaxından köməkliyi ilə Xocalıya soxulub, onu tamamilə yandırmış və məhv etmişlər. Alayın zirehli texnikalarının (*az sonra bu motoatıcı alayın əksər zirehli texnikaları, hərbi sursatları ermənilərə verildi. Bu işdə general-polkovnik Qromov, general-leytenant Qrekov, general-leytenant Hakopyan, polkovnik Y.Zarviqarov (24 fevral 1992-ci il tarixində o, general-mayor rütbəsi almışdır), polkovnik O.Kraule, deputat Andranov və başqaları iştirak etmişlər. Beləliklə, alayın texnika və silahlarının təxminən 80 %-i ermənilərin əlinə keçdi*) arxasında erməni silahlı piyadaları böyük qüvvə ilə **3** istiqamətdən Xocalı şəhərinə soxularaq yaşayış məntəqəsini qarət və talan etmişlər.

Həmin gecə vədəsiz ölümdən qaçmaq istəyən xocalılar meşələrə, dağlara səpələnildilər. Qarda, çovğunda hara gəldi gedənləri, şirin yuxuda mışıl-mışıl yatmalı olan körpələri, uşaqları pusqularda duran, azərbaycanlının qanına susayan ermənilər əllərinə keçənləri – qoca, cavan, uşaq – işgəncə ilə öldürdülər. O meyitlərin bəziləri dərələrdə, təpələrdə, meşələrdə - məzara gömülməmiş qaldı.

Məlumdur ki, hadisədən az müddət əvvəl Paris yaxınlığında gizli təlim düşərgəsi yaratmış **"ASALA"** erməni terrorçu təşkilatının **26** nəfərlik dəstəsi mayor *Aşin Simonyanın*

başçılığı ilə Xankəndinə gəlmişdir. Onlar və yerli ermənilər özünümüdafiə adı ilə vuruşan, əslində isə “ASALA” terror təşkilatının *Illarion Allaverdiyannın* başçılığı ilə Xankəndində yaradılmış özəyinin üzvləri başlı-başına buraxılmış 366-cı alayın içərisində öz dayaqlarını yaradıb, polkovnik Y.Zarvıqarova nağd 36 000 ABŞ dolları “*hədiyyə*” etmişlər. Bu xəbər 23-cü diviziyanın komandiri Boris Budeykinə çatdıqda o, Y.Zarvıqarovun bu hərəkətinə görə (*zabit şərafinə xəyanəti üçün*) onun qovulmasını tələb etmişdir. 366-cı alayın hərbi əməliyyatlarda ermənilər tərəfinə keçərək azərbaycanlıları qırması, hərbi texnika və sursatı ermənilərə verməsi əslində siyasi xarakter daşıyırdı. 4-cü ordu 23-cü motoatıcı diviziyasının nümayəndələrinin Xocalı əməliyyatında iştirak etmələri üçün bilavasitə şərait yaratmışdır. Dördüncü ümumordu qoşun birləşməsində hər şey demək olar ki, Azərbaycanın əleyhinə yönəlmişdir.

Xocalıya olunan güclü hücumun qarşısını almaq özünümüdafiə qüvvələri ilə xüsusi təyinatlı milis dəstəsi olan AMON-çular (*cəmi 160 nəfər*) üçün çox çətin olsa da, onlar ölümləri bahasına (*bu qüvvələrin böyük əksəriyyəti şəhid oldu*) xocalıların yaşayış məntəqəsini təcili tərk etmələrinə imkan yarada bildilər. Amma nə yazıqlar ki, o gecə Qarqar çayının buzlu sularından keçib əsasən Kətik və Naxçıvanlı kəndləri tərəfə istiqamətlənən, canlarını götürüb erməni mühasirəsindən salamat qurtarmaq istəyən zavallı xocalılar orada amansız **ölüm** ilə qarşılaşdılar. Günahsız azərbaycanlıların axıdılmış qanları Kətik və Naxçıvanlı dağ aşırımlarının ətəklərində ağappaq qarı qırmızıya boyadı. Uzun zaman bu yerlərdən insan cəsədinin kəşif iyi çəkilmədi. Gecələr bu yerlərdəki çalaların həndəvərində it hürüşməsindən, çaqqal ulaşmasından qulaq tutulurdu.

Xocalının külünün göyə sovurulmasında 366-cı motoatıcı alayın 1-ci batalyonunun komandiri İvan Moiseyevin xüsusi “*xidmətləri*” olub. Bu batalyon ermənilər arasında məşhur “*İvanın vəhşi batalyonu*” kimi tanınırdı.

Erməni ideoloqlarından biri, millətçi yazıçı-şair **Zori Balayan** hadisədən az sonra yazdığı “*Ruhumuzun dirçəlişi*” adlı kitabında **26 fevral 1992-ci il Xocalı faciəsi** ilə bağlı yazır:

“*Biz Xaçaturla ələ keçirdiyimiz evə girərkən əsgərlərimiz 13 yaşlı bir türk uşağını pəncərəyə mismarlamışdılar. Türk uşağı çox səs-küy salmasın deyə, Xaçatur uşağın anasının kəsilmiş döşünü onun ağzına soxdu. Daha sonra 13 yaşındakı türkün başından, sinəsindən və qarından dərisini soydum. Saata baxdım; türk uşağı 7 dəqiqə sonra qan itirərək dünyasını dəyişdi. Ruhum sevincdən qürurlandı. Xaçatur daha sonra ölmüş türk uşağın cəsədini hissə-hissə doğradı və bu türklə eyni kökdən olan itlərə atdı. Axşam eyni şeyi daha 3 türk uşağına etdik. Mən bir erməni kimi öz vəzifəmi yerinə yetirdim. Bilirdim ki, hər bir erməni hərəkətlərimizlə fəxr duyacaq.*”

Hazırda Livanda məskunlaşmış yazıçı-jurnalist **David Xerdiyən** Xocalıda gördüyü müsibətləri fəxrlə “**Xaç uğrunda**” kitabında belə qeyd edir:

*Səhərin soyuğunda biz bir yerdən keçmək üçün ölülərdən körpü düzəltməli olduq. Mən ölülərin üstünə getmək istəmədim. Bunu görəndə podpolkovnik Ohanyan mənə işarə etdi ki, qorxma. Mən ayağımı 10 yaşlı qız meyitinin sinəsinə basıb addımlamağa başladım. Mənim ayaqlarım və şalvarım qan içində idi. Mən beləcə 1 200 meyitin üstündən keçdim.*

**Martın 2-də** Ermənilərin “**Qafıan**” qrupu (meyitləri yığıb yandırmaqla məşğul olurdu) **2 000-ə** yaxın türkün cəsədini toplayıb ayrı-ayrı hissələrlə Xocalının yaxınlığında yandırdı. Axırncı yük maşınında mən başından və qollarından yaralanmış **10** yaşlı bir qız uşağını gördüm. Diqqətlə baxanda gördüm ki, o, yavaş-yavaş nəfəs alır. Soyuğa, achiğa və ağır yaralanmasına baxmayaraq, o, hələ də sağ idi. Ölümlə mübarizə aparan bu uşağın gözlərini mən heç vaxt yaddan çıxarmayacağam. Sonra **Tiqranyan** soyadlı bir əsgər onu qulaqlarından tutub artıq üzərinə mazut tökülmüş cəsədlərin içərisinə atdı. Daha sonra onları yandırdılar. Tonqaldan ağlamaq və imdad səsləri gəlirdi.”

*Fevralın 26-da Azərbaycanın ordu qüvvələri Xocalı sakinlərinin köməyinə çata bilmədilər. Həmin gün şəhid olanların meyitlərini də götürmək mümkün olmadı. Səhəri gün isə ermənilər vertolyotlarla meşələrdə, dərə və təpələrdə gizlənmiş xocalıları, meyitləri axtarıb, sağ qalanları, yaralıları əsir götürür, onları amansız işgəncələrə məruz qoyurdular. Azərbaycanlıların tapılmış meyitlərinin üzərində erməni faşistləri min cür alçaq əməliyyatlar həyata keçirirdilər.*

*Xocalı hadisəsi zamanı həlak olmuş insanların meyitləri müayinə olunarkən onlarda baş dərisinin soyulması, burun və qulaq qığırdaqlarının kəsilməsi, dişlərin sındırılması, qadınlarda döşlərin kəsilməsi, müxtəlif kəsici-deşici alətlərlə yetirilmiş xəsarətlər, üzərindən hərbi texnika keçməsi, bədənin müxtəlif ətraflarında alçaqcasına edilmiş zorakılıq əməliyyatları müşahidə edilmişdir. Məhkəmə tibbi ekspertizanın müayinəsindən keçən **181** meyiddə (**130** kişi, **51** qadın), qəlpədən (**20** nəfər), güllədən (**151** nəfər), küt alətdən (**10** nəfər) ölümlər aşkarlanmışdır. **13** meyit azyaşlı uşaq olmuşdur. Ölənlərin **40** nəfəri baş nahiyəsindən, **74** nəfəri döş qəfəsindən, **17** nəfəri qarın nahiyəsindən, **11** nəfəri isə ətraf nahiyələrdən xəsarət almışdır. Meyitlərin **3** nəfərində ətrafların donması, **33** nəfərdə işgəncə ilə ölüm – *qadınlarda döşlərin kəsilməsi, onların cinsiyyət üzvlərinə odlu silahdan atəş açılması, ölənlərin burun və qulaqlarının kəsilməsi, başın dərisinin soyulması, dişlərin, göz almalarının çıxarılması, kişilərin cinsiyyət üzvlərinin kəsilməsi, üzərindən hərbi texnikanın keçilməsi* əlamətləri müşahidə olunmuşdur.*

Tarixə **Xocalı soyqırımı** adı ilə daxil olan bu müsibətdə yüzlərlə günahsız azərbaycanlılar – südmərk körpələr, təzəcə dil açan, amma dünyanı hələ dərk etməyən uşaqlar, ağsaqqal və ağbircək qocalar, məsum qadınlar, günahsız yeniyetmələr ermənilər tərəfindən qanına qəltan edilərək vəhşicəsinə qətlə yetirildilər. Müxtəlif istiqamətlərdən Ağdam tərəfə hərəkət edən dinc Xocalı sakinlərinin keçə biləcəyi yolların qarşısında gizlənən

silahlı erməni əsgərləri gəlib keçənləri burada dəhşətli şəkildə, amansızlıqla öldürmüşlər.

Ermənilərin törətdikləri bu **qanlı faciə** azərbaycanlılara qarşı tarixdə misli-bərabəri görünməmiş əsl **genosid** idi. XIX əsrdə Azərbaycan torpaqlarında məskunlaşdırılan və uzun illərdən bəri azəri türkləri ilə gizli müharibəyə hazırlaşdıqlarını gizlədə bilməyən ermənilər bu iyrənc, alçaq hərəkətləri ilə XX əsrin sonlarına yaxın həmin əsrin əvvəllərində olduğu kimi Azərbaycan xalqının qənimi olduqlarını bir daha sübut etmiş oldular. **Xocalı** qırğını törədən kinli ermənilər eyni zamanda bu hərəkətləri ilə ulu babalarının milli məsələlərdə xalqımıza qarşı onillərlə tutduqları mövqeləri, getdikləri yolları davam edərək içiriləndəki heyvani hissləri üzə çıxarıb çoxlu sayda azəri-türk qanını tökmək planını həyata keçirdilər.

Xocalı hadisəsi ilə bağlı ermənilərin ruslarla əlaqələrinə aid sənədlərin bir qismi **1 mart 1992-ci il** tarixində Zaqafqaziya Hərbi Dairəsinin aviasiya komandanı, general-mayor *S.Lukaşovun* əmri ilə yandırılmışdır. Dağlıq Qarabağda **02270** sayılı hərbi hissənin əks-kəşfiyyat şöbəsinin sabiq rəisi, polkovnik Vladimir Savelyevin **“Zabit Puqaçov”** imzası ilə BMT, Avropa Şurası, Rusiya Müdafiə Nazirliyinə, Kremlə, Rusiya Baş Kəşfiyyat İdarəsinə və s. orqanlara ünvanladığı **“Məxfi Arayış”**nda maraqlı xatırlamalar öz əksini tapmışdır: *Ermənilər ruslara məxsus olan 02-19 MM nömrə-seriyalı KAMAZ maşını ilə ərazidə olan azərbaycanlı meyitlərini yığıb Xocalıda tonqal qurdular. Mən əsir alınmış azərbaycanlıları sıraya düzüb ermənilərə qoşularaq tək-tək məhv edən və bundan böyük həzz alan rütbəli zabitlərin bəzilərinin adlarını tanıtmaq istəyirəm: Polkovnik B.Baymukov – arxa cəbhə üzrə alay komandirinin müavini, polkovnik İvan Moiseyev – 1-ci batalyonun komandiri, mayor Seyran Ohanyan – 2-ci batalyonun komandiri, mayor V.Q.Hayriyan – alayın kəşfiyyat rəisi, mayor V.İ.Çitçiyən – 1-ci batalyonun qərargah rəisi, baş leytenant O.V.Mirxaxayzarov – rota komandiri, baş leytenant V.N.Qarmaş – tank rotasının*

komandiri, baş leytenant **H.T.Hakopyan** – rota komandiri, baş leytenant **V.İ.Valilovski** – rota komandiri, baş leytenant **A.B.Lisenko** – bölmə komandiri, baş leytenant **V.A.Azarov** – batareya komandiri, leytenant **İ.S.Abraimov** – tank əleyhinə batareya komandiri, leytenant **O.V.Balezni** – 3-cü tank rotasının komandiri, baş leytenant **S.V.Xrinxua** – kəşfiyyat bölməsinin rəisi, **A.V.Smakin** – tank bölməsinin komandiri, leytenant **S.İ.Raçkovski** – mühəndis-istehkam rotasının komandiri, **B.İ.Bondarpriyev** – kəşfiyyat rəisinin müavini, leytenant **A.İ.Kulov** – radio-kimyəvi bölmənin rəisi və eləcə də daha **41** nəfər milliyətcə erməni olan kiçik rütbəli şəxslər. Bəli, bu adamlar öz mənfur əməlləri ilə təkcə xocalılara yox, bütün bəşəriyyətə qarşı ən amansız qətlərin birbaşa iştirakçısına çevrildilər.

**26 fevral 1992-ci il - Xocalı faciəsi** Qarabağda elan edilməmiş müharibənin qanlı salnaməsi oldu. Xocalı rayonu **26 fevral 1992-ci il** tarixində erməni separatizminin, erməni şovinizminin qurbanına çevrildi. *Xocalı şəhəri*, eləcə də rayonun digər yaşayış məntəqələri erməni quldurları tərəfindən yerlə yeksan edildi, yandırılaraq külə döndərildi. Xalqımıza qarşı yönəlmiş bu *faciə, soyqırım, genosid* öz ağılasız dəhşətləri və qəddarlığı ilə bəşəriyyət tarixində heç bir analoqu olmayan vəhşilikdir. Azərbaycanca, Yuxarı Qarabağda baş vermiş *Xocalı faciəsi* XX əsrin *Xatın, Sonqmi, Xirosima, Xolokost* müsibətlərindən daha acınacaqlı oldu. Erməni faşistləri Xocalı qətlində ən alçaq və çirkin hərəkətlərə əl ataraq vəhşicəsinə öldürdüləri körpənin, qocanın meyitlərini insanlığa yaraşmayan surətdə təhqir etdilər. Girov düşən soydaşlarımızın başlarına ermənilər tərəfindən dəhşətli oyunlar açıldı, erməni qəbirləri üzərində azərbaycanlı girovların başları qurbanlıq qoyun kimi cəlladcasına kəsildi, önlərin kəllə dərisi soyuldu, gözləri, ürəkləri çıxarıldı, cinsiyyət üzvləri doğrandı, bədənləri müxtəlif kəsicilər və deşicilər alətlərlə deşildi, meyitlər insanlığa yaraşmayan bir şəkildə pis hallara salındı...

Bəli, *Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi* dövründə Azərbaycan xalqına qarşı ən dəhşətli cinayətlərdən biri 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə baş vermiş *Xocalı faciəsi* Azərbaycanın Dağlıq Qarabağ bölgəsindəki *Xocalı* şəhərində tarixdə insanlığa qarşı törədilən misli görünməmiş vəhşiliklərdən biridir. Bu amansız *qətlə* nəinki təkcə Azərbaycana, bütün bəşəriyyətə, mütərəqqi dəyərlərə, əxlaq normalarına, insanlığa, beynəlxalq hüquq normalarına qarşı yönəlmiş *genosid* aktıdır. Bütün parametrlərinə görə bu faciə əsil genosiddir. Bir gecənin içində yüzlərlə günahsız insan *Xocalı* yaşayış məntəqəsi və onun ətrafında xüsusi qəddarlıqla, amansızlıqla öldürülmüş, məhv edilmişdir.

*Xocalı şəhərinin işğalının faciəli nəticələri bunlardır:*

**613** nəfər - o cümlədən **106** qadın, **63** uşaq, **40** qoca qətlə yetirilib;

**8** ailə tamamilə məhv olub;

**25** uşaq hər iki valideynini itirib;

**130** uşaq valideynlərindən birini itirib;

**60** nəfər xüsusi amansızlıqla qətlə yetirilib;

**487** nəfər müxtəlif dərəcəli güllə, qəlpə yarası alaraq şikəst, əlil olub;

**1275** adam erməni əsirliyinin dəhşətlərindən keçib;

**155** nəfər itkin düşüb;

**280** meyiti götürüb dəfn etmək mümkün olmayıb;

**Xocalı şəhəri** yerlə yeksan edilib...

Bu faciənin nəticəsində onlarla günahsız uşaq, qadın və qoca güllələnib. Ermənistanın silahlı qüvvələri və muzdlular neçə-neçə bütöv ailələri məhv edib. İnsanlar amansızcasına qətlə yetirilib. Adamların müxtəlif bədən əzələrinin dərisi soyulub, qulaqları, burunları ... kəsilib və hətta başlarının dərisi soyularaq çıxarılib. Qədim



məzarlıqlar, tarixin daş yaddaşı olan Xocalı qəbiristanlığı tanklarla, zirehli texnikalarla darmadağın edilib...

XX əsrin dəhşətli **Xocalı** faciəsindən neçə illər keçməsinə baxmayaraq beynəlxalq təşkilatlar misli görünməmiş bu **genosid** hadisəsinə hələ də lazımı, düzgün, siyasi və hüquqi qiymət verməyiblər. Doğrudur, **Xocalı qırğını** Amerika Konqresi tərəfindən **1992-ci ilin faciəsi** elan olundu; amma **Xocalı** əməliyyatının koordinasiyasının müəllifləri hələ də öz layiqli cəzalarını almamışlar...

**Xocalı faciəsi**, ümumiyyətlə, bədnam erməni ekstremistlərinin xəstə başlarının məhsulu olan xəbis niyyətlərini həyata keçirmək, qonşu torpağını zəbt etmək üçün törətdikləri vəhşi qanlı cinayətlər, bəşər tarixinin çox nadir hallarda şahidi olduğu alçaqlıqlar sırasındadır. "*Sumqayıt qətli*" adlanan faciənin 4-cü ildönümündə erməni əcinnələri tarixdə heç bir zaman görülməmiş XOCALI SOYQIRIMI vəhşiliyini törətdilər. Siyasi ədəbiyyatlarda haqlı olaraq bu heç bir ölçüyəgəlməz vəhşilik GENOSİD - *kütləvi qırğın* ünvanı adını alıbdir. Qeyd etmək lazımdır ki, **genosid cinayəti** üçün *xüsusi niyyətin olması* zəruri şərt hesab olunur. Dəhşətli *Xocalı soyqırımı*, *genosidi* də milli, etnik və dini zəmində baş vermiş cinayətdir. Bu cinayətə hüquqi baxımdan yanaşdıqda görünür ki, erməni-rus silahlı birləşmələrinin çirkin niyyəti bütünlüklə azərbaycanlılardan ibarət Xocalı sakinlərini məhz milli-dini zəmində son nəfərinə kimi qətlə yetirməkdən ibarət olmuşdur. Ermənilər beynəlxalq hüquqda yolverilməz hesab edilən bu soyqırım cinayətinə məqsədli şəkildə, şüurlu surətdə əl atmışlar. Xocalı faciəsini beynəlxalq hüquq normaları çərçivəsində *soyqırım cinayəti* kimi qiymətləndirməyə kifayət qədər ciddi əsaslar, faktlar vardır. Hadisəni tədqiq etdikdə açıq-aşkar görürük ki, Xocalı faciəsinin kökündə məhz **genosid** (*soyqırım*) *niyyəti* dayanmışdır. Nəticə etibarilə ilə bu arqumenti ortaya qoymaq olar ki, Xocalıda baş verənlər əvvəlcədən cızılıb-hazırlanmış ssenari əsasında olmuşdur.

**Xocalı soyqırımı** qurbanlarının xatirəsini yad etmək məqsədi ilə hər il **26 fevral** saat **17-00**-da Azərbaycanda **sükut dəqiqəsi** elan olunur.

Biz azəri türkü olaraq hər bir zaman **Xocalı** həqiqətlərini, baş vermiş hadisənin motivlərini dünyaya çatdırdıqları üçün **Stefan Benturaya**, **Rori Patriksə**, **Ahmed Selə**, "*Moskovskiyə Novosti*" qəzetinin müxbiri **Viktoriya İvlevaya**, fransız jurnalisti **Florens Devida**, eləcə də həmyerlimiz, mərhum telejurnalist **Çingiz Mustafayevə** və bu işdə əməyi olan digər şəxslərə minnətdar olmalıyıq...

Erməni qəsbkarlarının azərbaycanlılara qarşı Xocalıda törətdikləri **kütləvi qırğın** 1948-ci ildə BMT-də qəbul olunmuş "*Genosid razılaşması*"nın 2-ci maddəsində göstərilən "*milli, etnik, irqi və dini inancılı bir qrupu qismən və tamamilə qırmaq*" şəklində təsvir edilən "**soyqırım**" anlamına tam uyğundur. Soyqırımın hüquqi məzmunu Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Baş Məclisinin **9 dekabr 1948-ci il** tarixli **260 (III) sayılı qətnaməsi** ilə qəbul edilmiş "*Soyqırım cinayətinin qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında*" Konvensiya ilə müəyyən olunmuşdur və hər hansı milli, etnik, irqi, yaxud dini qrupu tam və ya qismən məhv etmək məqsədilə törədilir.

**Soyqırım cinayəti** üçün xüsusi niyyətin olması zəruri ünsür sayılır. Bu, soyqırım cinayətini obyektiv cəhətinə görə oxşar beynəlxalq cinayətlərdən fərqləndirir. Soyqırım cinayətini təşkil edən əməllərdən hər biri öz xarakterinə görə şüurlu, bilərəkdən törədilir. Burada cinayətkarların fikrinin xüsusi istiqamətini və ya əməlin neqativ nəticələri ilə bağlı əvvəlcədən mövcud olan konkret niyyəti ortaya çıxarmaq tələb olunur.

Qabaqcadan xüsusi olaraq düzəldilmiş pusqulardan qaçıb canını qurtarmaq istəyən azərbaycanlı mülki əhalinin avtomat, pulemyot və başqa silahlardan



*gülləbaran* edilməsi məhz **soyqırım** niyyətini sübut edir. Həmin cinayətin azərbaycanlı milli qrupuna qarşı yönəlməsi də danılmaz faktdır.

**Soyqırım** anlayışı qadağan olunmuş əməlin ümumi nəticələrinə dair konkret niyyətin olmasını tələb edir. Soyqırım cinayətinin tövsifedici əlaməti kimi *niyyət* özündə bir neçə cəhəti birləşdirir:

- *niyyət* təsadüfi, bu və ya digər konkret qrupa məxsus olan bir, yaxud bir neçə şəxsin deyil, qrupun məhv edilməsindən ibarət olmalıdır;

- *niyyət* özü-özlüyündə, başqasından fərqlənən bir qrupun məhv edilməsindən ibarət olmalıdır;

- *niyyət* qrupun "*tamamilə və ya qismən*" məhv edilməsindən ibarət olmalıdır;

- *niyyət* məhz, milli, etnik, irqi və ya dini qruplardan birinin məhv edilməsindən ibarət olmalıdır...

**Soyqırım** cinayətinə görə məsuliyyətin ortaya çıxması üçün müəyyən

qrupun tamamilə və ya qismən məhv edilməsindən ibarət son nəticə əldə olunması tələb kimi qoyulmur. Bunun üçün baş vermiş həmin cinayətin obyektiv cəhətini təşkil edən əməllərdən hər hansı birinin müəyyən qrupun tamamilə və ya qismən məhv edilməsi, **qara niyyət** ilə törədilməsi kifayətdir. **Soyqırım** cinayətinin obyektiv cəhətinə aid olan *məhvetmə* anlayışı qrupun ən müxtəlif vasitələrlə cismən məhv olunmasını bildirir.

"*Barselona Traktion*" işi üzrə qərarında BMT-nin Beynəlxalq Məhkəməsi **soyqırım** aktlarının qadağan olunması ilə bağlı öhdəlikləri *qara erqa omnes* öhdəliklər adlandırmışdır. Beynəlxalq Məhkəmə *soyqırım* cinayətinin qarşısının alınması və cinayətkarların cəzalandırılması haqqında Konvensiyanın əsasında duran prinsipləri

beynəlxalq adət hüququnun bir hissəsi, bütün dövlətlər üçün məcburi xarakter daşıyan normalar kimi tanımışdır.

İlk dəfə "**genosid**" termini **genos** – "*soy, kök*" (yunan sözündən); **caedere** – "*öldürmək*" (latin sözündən) ABŞ Müdafiə Nazirliyində işləyən yəhudi mənşəli polşalı hüquqşünas **Rafael Lemkin** tərəfindən öz əsərlərində istifadə edilmişdir: "*İşğal olunmuş Avropanın faşistlər tərəfindən idarə olunması*" (1944) və "**Genosid - beynəlxalq hüquqda cinayət kimi**" (1947). Onun fikrincə genosidin iki fazası var:

1) Zülm edilən qrupun milli özünəməxsusluğunun məhv edilməsi;

2) Həmin qrupa zülm edənin milli özünəməxsusluğunun zorla qəbul etdirilməsi.

**Qara Genosid** beynəlxalq hüquqi statusu yalnız ikinci dünya müharibəsindən sonra **9 dekabr 1948-ci il** tarixdə alınmışdır (*Genosid cinayətinin törədilməsi, qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında Konvensiya*). Konvensiyada *genosid* anlayışı insanlıq əleyhinə olan ən ağır cinayət kimi göstərilmişdir.

Beynəlxalq hüquq çərçivəsində genosidin bəşəriyyətin təhlükəsizliyinə qarşı olan ağır xarakterli cinayət kimi dərin öyrənilməsi öz əksini institutlaşdırılmış formada tapıb. Bu əsasda genosid cinayətinə münasibətdə tətbiq edilən bir çox beynəlxalq prinsiplər və normalar yarandı. Bu prinsip və normalar **Genosid** cinayətinin törədilməsi, qarşısının alınması və cəzalandırılması haqqında 1948-ci il Konvensiyasında öz əksini tapmışdır ki, bu konvensiya da milli azlıqların müdafiəsinə yönəldilmişdir.

**Genosid aktları** adətən silahlı münaqişələr zamanı baş verir. Bu ondan irəli gəlir ki, münaqişə zamanı bu cinayətə yardım olan əlverişli şərait yaranır. Buradan irəli gələrək Nürnberq tribunalının və bir sıra digər *ad hoc* tribunalların nizamnamələrinə də *genosid cinayəti* daxil edilmişdir.

**Genosid** haqqında Konvensiyanın üçüncü maddəsində təkcə genosid cinayət cəzasına məruz qalmır, həmçinin, onun törədilməsi məqsədilə əlbir plan, bu cinayətin törədilməsinə birbaşa və ya ictimai təhrikçilik, həmçinin, bu cinayətə qəsd və cinayətdə iştirak etmək də bura daxildir. Baxmayaraq ki, *genosid aktı* özü bir dövlətin ərazisində baş verə bilər, amma yuxarıda göstərilən və genosidin baş verməsinə yardım edən digər cinayət aktları həmçinin digər dövlətlərin ərazisində də həyata keçirilə bilər.

Konvensiyada **genosid** cinayətində təqsirləndirilən şəxslərə münasibətdə universal yurisdiksiya təyin edilmişdir. Birincisi, təqsirli bilinən şəxslər ərazisində cinayətin törədildiyi dövlətin səlahiyyətli məhkəməsi tərəfindən mühakimə olunurlar. İkincisi, konkret işin baxılması üçün uyğun yurisdiksiya ilə Beynəlxalq cinayət məhkəməsi yaradıla bilər.

*Müasir genosidlər XX əsrdə başlamamışdır - XIX əsrdə ABŞ, İngiltərə və Belçikanın Amerikanın qərbində, Hindistanda və Konqoda törədilən genosidlər bu cinayətin daha erkən köklərindən xəbər verir. Baxmayaraq ki, XIX əsr və XX-XXI əsrlərin genosidləri arasında mühüm fərqlər var, onların hamısı ümumi hərəkətverici qüvvəyə malik olmaqla imperialist quruluşu və ya imperiyanın çağırışlara cavabı ilə əlaqədardır.*

Dünya praktikasında ən çox tanınmış **genosid** aktlarına *aşağıdakılar* daxildir:

Yəhudilərin (*Holokost*) və qaraçıların faşist Almaniyasında məhv edilməsi (1935-1945), həmçinin *İkinci dünya müharibəsi* illərində Almaniya tərəfindən Avropanın işğal olunmuş dövlətlərinin mülki əhalisinin **məhv edilməsi** (*Sovet İttifaqının Avropa hissəsinin xalqları və digər Şərqi Avropa xalqları ən çox itkiyə məruz qalmışdır*);

Pol Pot və Yienq Sari rejimi tərəfindən 1974-1979-cu illərdə Kambocada 3 milyon əhalinin **məhv edilməsi**;

1994-cü ildə Ruandada törədilmiş **genosid** ...

Genosidin son nümunələrindən biri - *Ruandada* baş vermiş **kütləvi qırğın** halıdır. Bu hadisə nəticəsində *xutu* tayfasının nümayəndələri *tutsi* tayfasının 800 000 üzvünü öldürmüşdür.

**Genosid** beynəlxalq xarakter daşıya və silahlı münaqişələr kimi dövlətdaxili də ola bilər. *Beynəlxalq genosid* amerikan sırası dəstələri tərəfindən Vyetnamda "*çirkin*" müharibə zamanı həyata keçirilmişdir. *Dövlətdaxili genosidi* isə Kambocada Pol Pot və Yienq Sarinin rəhbərliyi altında "*qırmızı kxmərlər*" həyata keçirmişlər. Onların əmri nəticəsində 1975-1979-cu illərdə 3 milyon kambocalı və ya hər üçüncü vətəndaş həlak olmuşdur. Burada milli azlıqlar məhv edilmiş, din adamları, digər ölkələrdən gələnlər, kütləvi şəkildə uşaqlar öldürülmüşdür. Genosiddə təqsirkar bilinənlər 1979-cu ilin iyunun 15-də Kamboca Milli-İnqilabi Şurasının əmri ilə genosidə görə qiyabi ölüm hökmünə məhkum edilmişdilər...

Azərbaycan Respublikasının Cinayət məəcəlləsində verilən **genosid** anlayışı Beynəlxalq Konvensiyadakı anlayışla eynilik təşkil edir, onun mətni mənasını tamamilə verir. Burada genosidin yönəldiyi konkret və dəqiq *dörd* əhali qrupu göstərilmişdir - *milli, etnik, irqi və ya dini*.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının "*Soyqırımı cinayətinin qarşısının alınması və onun cəzalandırılması haqqında*" 1948-ci il tarixli Konvensiyasında soyqırımı cinayətinin mahiyyəti tamamilə öz əksini tapmışdır. Bütünlükdə bəşəriyyət əleyhinə yönəlmiş **soyqırım** beynəlxalq hüquqa əsasən **beynəlxalq cinayət** hesab edilir. Bilirik ki, hər hansı milli, irqi, etnik və dini əlamətlərinə əsasən fərqlənən xüsusi bir qrupun tamamilə və ya qismən məhv edilməsinə yönəlmiş cinayət hərəkəti SOYQIRIM adlanır. Soyqırımın əlamətləri bunlardır:

97476

- 1) Qrupun üzvlərinin öldürülməsi;
- 2) Onların şikəst edilməsi, bədən xəsarəti və ya əqli pozğunluq yetirilməsi;
- 3) Qrupa onun qəsdən tam və ya qismən fiziki məhvini nəzərdə tutan həyat şəraitinin yaradılması;
- 4) Qrupda doğumun qarşısını almağa yönəlmiş tədbirlərin həyata keçirilməsi;
- 5) Azyaşlı insanların bir insan qrupundan alınıb başqasına verilməsi;

Bunlardan hər hansı biri hadisənin *soyqırım* kimi qiymətləndirilməsi üçün kifayət edir. Beynəlxalq hüququn qəbul olunmuş ümumi prinsip və normalarının, eləcə də insan hüquq və azadlıqlarının kobud surətdə pozulması SOYQIRIM deməkdir. Bu nöqtəyi-nəzərdən *Xocalı faciəsi* SOYQIRIM kimi qiymətləndirilməlidir.

*"Müharibə zamanı mülki şəxslərin müdafiəsinə dair"*

IV Cenevrə Konvensiyasının 3-cü maddəsinə əsasən mülki əhalinin həyatına və təhlükəsizliyinə qəsd, o cümlədən onların hər cür öldürülməsi, şikəst edilməsi, onlarla qəddar davranış, onlara əzab və işgəncə verilməsi, insan ləyaqətinə qəsd, təhqir və alçaldıcı hərəkətlər qadağan edilir. Konvensiyanın 34-cü maddəsinə əsasən mülki əhalinin girov götürülməsi də qadağandır. Amma Xocalıda 1000-dən çox insanı girov götürən ermənilər bu prinsipi də açıq-aşkar pozmuşlar. Üstəlik girovlarla çox sərt, amansız, alçaqcasına, qələmlə yazılısı, sözlə deyiləsi mümkün olmayan, insanlığa yaraşmayan tərzdə rəftar etmişlər. *Xocalı faciəsi Cenevrə Konvensiyasına, Ümumdünya İnsan Haqları Bəyannaməsinə, Fövqəladə vəziyyətlərdə və hərbi münaqişələr, döyüşlər zamanı qadınların və uşaqların Müdafiəsi Bəyannaməsinə, Vətəndaş və siyasi hüquqlar barədə Beynəlxalq Müqaviləyə* qarşı yönəlmiş ağır cinayətdir.

## XOCALI SOYQIRIMININ BEYNƏLXALQ CİNAYƏT KİMİ TANINMASI ÜÇÜN ƏSAS VERƏN HÜQUQİ SƏNƏDLƏR AŞAĞIDAKILARDIR:

BMT Baş Məclisinin **9 dekabr 1948-ci il** tarixli **260 (III) sayılı qətnaməsi** ilə qəbul edilmiş Soyqırım Cinayətinin Qarşısının Alınması və Cəzalandırılması Haqqında Konvensiya;

Nürnberq Hərbi Tribunalının Nizamnaməsi (*Nizamnamədə birbaşa soyqırım cinayəti göstərilməsə də, həmin cinayəti təşkil edən əməllər insanlıq əleyhinə cinayətlər və müharibə cinayətləri kimi nəzərdə tutulmuşdur*);

Yuqoslaviya Beynəlxalq Cinayət Tribunalının Nizamnaməsi (mad.4.);

Ruanda Beynəlxalq Cinayət Tribunalının Nizamnaməsi (mad.1.);

Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsinin Statusu (mad.6.);

Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi (mad. 103.);

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin *"Azərbaycanlıların soyqırımı haqqında" 26 mart 1998-ci il* tarixli fərmanı;

Beynəlxalq hüquq **soyqırım cinayəti** ilə əlaqədar aşağıdakıları müəyyənləşdirmişdir:

Soyqırım cinayəti törətmiş şəxslərin cinayət mühakiməsi və cəzalandırılması ləbüddür.

Soyqırım cinayətinin təkə icraçıları deyil, soyqırım törətməyə sui-qəsd, soyqırıma birbaşa və açıq təhrikiçilik, soyqırımda iştirak etmək də cinayət məsuliyyəti doğurur.

Soyqırım cinayəti törətmiş şəxslərə universal yurisdiksiya prinsipi tətbiq olunmalıdır.

Soyqırım cinayətini törətməkdə əmrin icrasına istinad, şəxsi cinayət məsuliyyətindən azad etmir.

Soyqırım cinayətinin törədilməsinin qarşısının alınması üçün tədbir görməməyə görə rəhbər şəxs məsuliyyət daşıyır.

Soyqırım cinayətlərinə cinayət məsuliyyətinə cəlb etmə müddətləri tətbiq edilmir.

Soyqırım cinayətinə görə qanunun retroaktiv tətbiqinə yol verilir.

Soyqırım cinayətini törətmiş şəxslərin cinayət məsuliyyətinə cəlb edilməsi üçün onlar tələb edən dövlətə verilməlidir...

*Bələliklə*, ermənilər tərəfindən Xocalı əhalisi olan etnik azərbaycanlılara qarşı törədilmiş bütün əməllər beynəlxalq hüquq sənədlərinə uyğun olaraq **qara soyqırım** kimi qiymətləndirilir və beynəlxalq hüquq prinsiplərinə görə **bəşəriyyətə qarşı cinayət** sayılır. **Xocalı** faciəsinin beynəlxalq cinayət olaraq Ermənistanın Azərbaycan xalqına qarşı apardığı məqsədyönlü **soyqırım** siyasətinin tərkib hissəsi olması faktıdır və bu, dünya ictimaiyyətinə çatdırılmışdır.

Xocalı faciəsindən illər ötsə də hələ də beynəlxalq təşkilatlar XX əsrin bu dəhşətli faciəsinə - Xocalı əhalisinə qarşı misli görünməmiş bu **genosid** hadisəsinə düzgün və layiqli siyasi qiymət verməmişdir. **Xocalı əməliyyatı** koordinasiyasının müəllifləri, Xocalı şəhərini yer üzündən silməyə nail olan erməni quldurları hələ də öz layiqli cəzalarını almamışlar. Bu məsələdə dünyanın susması adamı heyrətləndirir.

İnsanlığa qarşı yönəlmiş irimiqyaslı cinayət olan **Xocalı qətliamı** xalqımızı qorxutmaq, onun mübarizə əzmini qırmaq, azərbaycanlıların min illərlə yaşadıkları əraziləri, torpaqları işğal etmək, oradakı tarixi, arxeoloji, mədəniyyət abidələrini dağıdıb məhv etmək və s. bu kimi çirkin məqsədlər güdürdü. XX əsrin ən dəhşətli faciəsi olan **Xocalı soyqırımı** xəstə başlı cinayətkar erməni siyasətinin ağır nəticəsidir. *Xocalı hadisəsi, erməni vandalizmi* mütəmadi

şəkildə BMT Nizamnaməsini və ATƏT-in prinsiplərini kobud şəkildə pozaraq Qarabağın dağlıq hissəsini zorla Ermənistanı ilhaq etməyə çalışan Ermənistan hökumətinin beynəlxalq hüquq normaları ilə bir araya gəlməyən təcavüzkar siyasətinə sadıq qaldığını bir daha təsdiq edir. Ermənilərin azərbaycanlılara qarşı törətdikləri **Xocalı soyqırımı** erməni vandalizminin bariz nümunəsi olmaq etibarını ilə, həm də onların ümumilikdə dünya mədəniyyətinə qarşı da böyük zorakılıq aktıdır.

Ermənilər insana, insanlığa yaraşmayan hərəkətlər etməklə BMT Nizamnaməsinin "*İnsan Hüquqlarının Ümumi Bəyannaməsi*" (1948-ci il), "*İnsan Hüquq və azadlıqlarının müdafiəsi haqqında*" *Avropa Konvensiyası* (1950-ci il), "*Mülki və siyasət hüquqları haqqında*" *Beynəlxalq Pakt* (1966-cı il), "*Hərbi cinayətlər və bəşəriyyət əleyhinə olan müddət tarixinin tətbiq edilməsi haqqında*" *Konvensiya* (1968-ci il), "*Dini əqidə əsasında diskriminasiya və dözülməzliyin bütün formalarının ləğv edilməsi haqqında*" *Bəyannamə* və digər beynəlxalq sənədlərin müddəalarını pozmuşlar.

Tarixiləşən **Xocalı qırğını** faciəsini törətməklə insanlığa yaraşmayan vəhşilikləri günahsız, köməksiz, əliyalın insanların taleyinə qanla həkk edən kinli ermənilər məkrli babalarının yolu ilə gedərək xislətlərindəki heyvani hissələri büruzə verib kifayət qədər çoxlu türk qanı içmək taktikasına sadıq qaldıqlarını bir növ sübut etdilər. Xocalı dəhşətlərinin şahidləri ilə, girovluqdan azad olmuş xocalılarla söhbətlər etdikcə adam qəlbən yanılıb-yaxılır, öz içindən odlanır, alovlanır. Erməni faşizminin xislətini bütün çılpalığı ilə açan **Xocalı faciəsi** milli yaddaşımızdan heç vaxt silinməyəcəkdir.

Xalqımıza qarşı yönəlmiş **Xocalı soyqırımı** aqlasığmaz dəhşətləri və qəddarlığı ilə bəşəriyyət tarixində analoqu olmayan bir vəhşilikdir. Hamımız üçün son dərəcə dözülməz olan ağır Xocalı dərdimizə *siyasi* və *mənəvi* çarə axtarib tapmalıyıq. Tarixə

çevrilmiş bu *cinayəti*, ermənilər tərəfindən millətimizə vurulmuş  
*bu ağır yararı* heç birimiz, heç bir zaman unutmamalıyıq,  
UNUTMAMALIYIQ !!!

**NAZİM TAPDIQOĞLU (VƏLİŞOV)**

Bakı Slavyan Universiteti Azərbaycanşünaslıq

Tədris - ədəbiyyət Mərkəzinin kiçik elmi işçisi

Ar  $\frac{2010}{2510}$

97476